

OLIVER CROMWELL

(1599-1658)

Oliver Cromwell; İngiliz iç savaşında Parlamento güçlerini zafere götüren parlak ve sürükleyici lider, İngiltere'de parlamenter demokrasinin bir yönetim biçimi olarak benimsenmesinde en büyük payı olan kişidir.

Cromwell 1599'da, İngiltere'de, Huntingdon'da doğmuştur. Gençlik çağlarını din ayrılıklarıyla parçalanmış olan ve mutlakiyete inanmış, bu duruşu sürdürmek isteyen bir kral tarafından yönetilen bir İngiltere'de yaşadı. Cromwell bir çiftçi, kırsal kesimde yetişmiş bir beyefendi ve inançlı bir Püritandı. 1628'de Parlamento'ya seçildi; ancak ertesi yıl kral I. Charles, meclisi feshedip ülkeyi tek başına yönetme karan aldığından bu görevi çok kısa sürdü. Kral Parlamento'yu, İskoçlara savaş açmak için paraya gereksinim duyduğu 1640 yılma kadar toplantıya çağırmadı. Cromwell'in de üyesi bulunduğu bu Parlamento, kralın keyfi yönetimini yeniden başlatma olasılığına karşı güvence ve korunma istedi. Fakat, I. Charles Parlamentoca tabi olmaya gönüllü değildi ve 1642' de krala sadık güçlerle Parlamento'ya bağlılık duyan güçler arasında savaş patlak verdi.

Cromwell, Parlamento'nun tarafında yer aldı. Huntingdon'a dönerek krala karşı savaşmak üzere bir süvari birliği topladı. Savaşın dördüncü yılında, hayranlık uyandıran askeri yeteneği giderek daha fazla tanınır olmuştu. Cromwell hem savaşın dönüm noktası olan Marston Moor muharebesinde (2 Temmuz 1644) hem de sonunu getiren Naseby muharebesinde (14 Haziran 1645) başrol oynadı. Savaş 1646'da I. Charles'in hapse atılması ve Cromwell'in parlamento yanlıları içindeki en başarılı general olduğunun herkesçe kabul edilmesiyle sona erdi.

Ancak barış olmadı; çünkü parlamento yanlıları, amaçları birbirinden önemli farklılıklar gösteren gruplara ayrılmışlardı ve bunu bilen kral da anlaşmayı reddediyordu. Kralın hapisten kaçması ve kuvvet toplamaya çalışmasıyla bir yıl içinde aniden ikinci bir iç savaş başlamıştı. Bu yeniden karşı karşıya gelişin sonucu; kral yanlısı güçlerin Cromwell tarafından yenilgiye uğratılması, orta yolcuların Parlamento'dan uzaklaştırılması ve kralın Ocak 1649'da idam edilmesi oldu.

İngiltere artık, Cromwell başkanlığındaki Devlet Konseyinin geçici olarak yönettiği (Commonwealth* adıyla anılan) bir cumhuriyetti. Ama kral yanlıları İrlanda ve İskoçya'da kısa bir süre sonra hakimiyet kazandılar ve kralın daha sonra II. Charles adıyla tahta çıkacak olan oğluna destek verdiler. Bu durum, hem İrlanda hem de İskoçya'nın Cromwell orduları tarafından zapt edilmesiyle sonuçlandı. Uzun savaşlar 1652 yılında, en sonunda krala güçlerin kesin yenilgisiyle bitti.

Artık kavga sona erdiğine göre, yeni hükümeti kurmanın zamanıydı. Ancak, yönetimin yapısının ne olması gerektiği sorunu halen geçerliydi. Bu sorun Cromwell'in sağlığında çözülemeyecekti. Püritan general mutlakıyete karşı çıkan güçleri zafere götürebilmişti; ama ne gücü ne de saygınlığı destekçileri arasındaki sosyal çelişkileri giderip onları yeni bir yapılanmaya ikna etmeye yetmedi, çünkü bu çelişkiler Protestanları hem kendi içlerinde bölen hem de Katoliklerden ayrı durmalarına yol açan dinsel karşıtlıklarla iç içe geçmişti.

Cromwell iktidara geldiğinde, 1640 Paramentosundan arta kalan; halkı temsil etmeyen, "Rump" olarak adlandırılan, küçük ve aşırı uçta bir azınlıktı. Cromwell önce yeni seçimler konusunda bu grupla anlaşmaya çalıştı. Ancak görüşmelerin kesilmesiyle "Rump"ı güç kullanarak dağıttı (20 Nisan 1653). O günden Cromwell'in 1658 yılında ölümüne kadar geçen süre içinde üç ayrı Parlamento oluştu ve dağıldı. İki farklı yönetim yapısı benimsendi ama ikisi de başarılı olamadı. Bu süre zarfında Cromwell ordunun desteğiyle yönetimde kaldı. Sonuçta bir askeri diktatördü. Ancak, demokratik uygulamaları yerleştirme çabaları ve yanı sıra, kendisine sunulan tahtı reddetmesi, diktatörlük heveslisi olmadığı; bu konunun, destekçilerinin işlerliği olan bir sistem kurmaktaki beceriksizlikleri nedeniyle O'na dayatıldığını göstermektedir.

Cromwell 1653'ten 1658'e kadar, "Koruyucu efendi" unvanıyla İngiltere, İskoçya ve İrlanda'yı yönetti. Bu beş yıl içinde Britanya'ya genel olarak iyi bir devlet ve düzenli bir yönetim sağladı. Çeşitli sert kanunları yumuşattı ve eğitime destek verdi. Cromwell dinsel hoşgörüye inanan bir kişiydi ve Yahudilerin İngiltere'ye yeniden yerleşerek dinlerinde serbest olmalarına izin verdi. (Yahudiler, üç yüzyıldan fazla bir zaman önce, Kral I. Edward döneminde İngiltere'den atılmışlardı.) Cromwell aynı zamanda başarılı bir dış politika yürüttü. Londra'da 1658'de sıtmadan öldü.

Yerine en büyük oğlu Richard Cromwell geçti ama, iktidarda çok kısa bir süre kaldı. 1660'ta II. Charles yeniden tahta çıkarıldı. Oliver Cromwell'in mezarı açılıp iskeleti darağacında sallandırıldı. Ama bu kin dolu hareket, mutlakıyet için verilen savaşın kaybedilmiş olduğu gerçeğini gizleyemeyecekti. II. Charles bunun pekala farkındaydı ve Parlamento'nun üstünlüğüyle yarışmaya kalkışmadı. Arkasından tahta çıkan II. James, mutlakıyeti geri getirmeye çalıştı ve hemen 1688'de yapılan kansız bir darbeyle tahttan indirildi. Sonuç tam da Cromwell'in 1640'ta istemiş olduğu gibiydi: Kralın Parlamento'ya tabi olduğu, anayasaya dayanan ve hoşgörüye esas alan bir dinsel politikası olan bir monarşi.

Ölümünden bu yana geçen üç yüzyıl içinde Oliver Cromwell'in kişiliği hatırı sayılır bir ihtilaf konusu olmuştur. Hakkındaki sayısız eleştiri O'nu; her zaman parlamentonun üstünlüğünden yana olduğunu iddia etmesine ve keyfi yönetimin aleyhinde bulunmasına karşın,

aslında askeri bir diktatörlük kurmuş olduğuma işaret ederek, riyakarlıkla suçlamıştır. Genel görüş ise, denetleyemediği koşulların kendisini zaman zaman diktatörlüğe zorlamasına rağmen, Cromwell'in demokrasiye bağlılığında oldukça samimi olduğu yönündedir. Cromwell'in fikirlerinden asla sapmadığı, tahtı ve kalıcı bir diktatörlüğü de kabul etmediği gözlenmiştir. Yönetim tarzı genellikle ılımlı ve hoşgörülüdür.

Cromwell'in tarih üzerindeki etkisini nasıl değerlendireceğiz? En belirgin önemi elbette, İngiliz iç savaşında kral yanlısı güçleri yenilgiye uğratan parlak askeri lider olmasıdır. Parlamento güçlerinin savaşın ilk zamanlarında, Cromwell öne çıkmadan önce altta güreştiklerine göre, O'nsuz bu zaferi kazanamayacak olmaları kuvvetle muhtemeldir. Cromwell'in zaferlerinin sonucu, İngiltere'de demokratik yönetimin kurulması ve güçlenmesidir.

Bu durumu koşullar ne olursa olsun ortaya çıkacakmış gibi düşünmemek lazımdır. On yedinci yüzyılda Avrupa'nın büyük bölümü mutlakiyete doğru gidiyordu, demokrasinin İngiltere'de kazandığı zafer, genel eğilimin tam aksi bir olaydı. Sonraki yıllarda İngiliz demokrasisi örneği, Fransız Aydınlanma döneminde, Fransız ihtilalinde ve batı Avrupa'da demokratik yönetim sistemleri kurulmasında önemli bir etken olmuştur. Demokrat güçlerin kazandığı zaferin Birleşik Devletlerde ve Kanada ve Avustralya gibi diğer eski İngiliz sömürgelerinde demokrasinin kurulmasında hayati bir rol oynadığı da açıktır. İngiltere'nin dünyada kapladığı küçük yere karşın, buradan fışkıran demokrasi hiç de küçük olmayan alanlara yayılmıştır.

İngiltere ve ABD de demokratik kurumların ortaya çıkmasında kendisiyle hemen hemen eşit paya sahip filozof John Locke olmasaydı, Cromwell'e bu listede daha üst sıralarda bir yer verilebilirdi. Bir eylem adamı olan Cromwell ve fikir adamı olan John Locke'un birbirlerine göre önemlerini değerlendirmek zordur. Ancak Locke'un yaşadığı dönemin entelektüel iklimi göz önüne alındığında; Locke olmasaydı bile, öne sürdüğü siyasal fikirlere çok yakın fikirlerin kısa bir süre sonra ortaya çıkacağı söylenebilir. Diğer yandan, Cromwell hiç yaşamamış olsaydı, parlamento güçlerinin İngiliz iç savaşım kaybedecek olmaları ihtimali çok kuvvetlidir.

***Commonwealth: Ortak zenginlik, ortak çıkarlar anlamına gelir; İngiliz uluslar topluluğu olarak bilinir.**

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 208-212.

www.tariheglencesi.com